

Prvih sto let arheologije na Univerzi v Ljubljani

© Katarina Predovnik

Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za arheologijo; KatarinaKatja.Predovnik@ff.uni-lj.si

© Katharina Zanier

Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za arheologijo; Katharina.Zanier@ff.uni-lj.si

DOI: 10.5281/zenodo.14418465

Uvod

V študijskem letu 2023/24 smo na Oddelku za arheologijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani obeležili pomembno in častitljivo obletnico: preteklo je namreč okroglo stoletje, odkar so na naši fakulteti pričeli poučevati arheologijo. To je velik praznik ne le za učitelje in učiteljice, ki na Oddelku za arheologijo delujemo danes, ne le za sedanje študente in študentke, temveč za celotno slovensko arheološko srenjo, saj je večina danes na Slovenskem delujočih arheologov izobrazbo pridobila prav na Filozofski fakulteti v Ljubljani.

Stoletje v arheološki perspektivi seveda ni prav dolga doba. Celo z vidika zgodovine arheologije na Slovenskem je teh zadnjih sto let samo del zgodbe, katere začetki sežejo mnogo dlje, tja v 15. in 16. stoletje, ko so prvi antikvarji, denimo Peter Pavel Vergerij starejši in Avgustin Prigl (Tyfermus), pričeli popisovati tukajšnje rimske ostaline, predvsem epigrafske spomenike. To tradicijo so v naslednjih stoletjih nadaljevali in nadgradili številni domači in tuji izobraženci, med katerimi velja posebej omeniti kranjskega polihistorja Janeza Vajkarda Valvasorja, Janeza Gregorja Dolničarja ter pisca prve slovenske nacionalne zgodovine Antona Tomaža Linhartarja in Valentina Vodnika iz kroga razsvetljenskih izobražencev barona Žige Zoisa (Novaković 2021, 35–38). Ključen korak k sistematizaciji znanja in profesionalizaciji arheologije je bil nastanek muzejskih institucij, prvenstveno ustanovitev deželnih muzejev za Štajersko leta 1811 in Kranjsko leta 1821 (Lazar *et al.* 2021). Podobno vlogo je imela od leta 1850 vzpostavitev centralno vodenega in z mrežo deželnih konservatorjev podprtega sistema spomeniškega varstva v avstrijskem delu monarhije (Baš 1955, 15–29; Teržan 2019, 10–11). Vendar pa tedaj izobrazbe s področja arheologije in z njo povezanih ved še ni bilo mogoče pridobiti znotraj meja današnje države Slovenije, saj sta najbližji avstrijski univerzi delovali v štajerskem Gradcu in na Dunaju (Novaković 2004, 15).

Sto let študija arheologije na Slovenskem

Za razvoj slovenske arheološke stroke in arheologije kot nacionalne vede je bila zatorej usodnega pomena ustanovitev Univerze v Ljubljani leta 1919. Po razpadu avstro-ogrske monarhije in nastanku nove države južnih Slovanov, Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev, je bilo vzpostavljeno družbeno-politično okolje, v katerem je lahko dozorela ideja o vzpostavitvi novega nacionalnega kulturnega, izobraževalnega in znanstveno-raziskovalnega središča v slovenskem glavnem mestu. Tako je bila že leto dni po koncu prve svetovne vojne ustanovljena Univerza v Ljubljani (Nečak 2019, 24–28), s tem pa se je tudi za slovensko arheologijo začelo pisati novo poglavje. Med vedami, ki naj bi jih poučevali na novi univerzi, je bila v okviru Filozofske fakultete namreč predvidena tudi arheologija oziroma je bila načrtovana ustanovitev stolic za arheologijo in prahistorijo ter za epigrafiko, v sklopu stolice za zgodovino pa tudi slovanska zgodovina in slovanske starožitnosti (Novaković 2004, 18–20).

Vendar zaradi finančnih težav in pomanjkanja ustreznega kadra študij arheologije ni takoj zaživel. Šele v študijskem letu 2023/24, potem ko je Vojeslav Molè pridobil naziv izrednega profesorja za klasično arheologijo, je na Filozofski fakulteti z delovanjem pričela istoimenska katedra. Ta mejnik štejemo za dejanski začetek študija arheologije na Univerzi v Ljubljani in prav zato smo stoletnico študija praznovali v študijskem letu 2023/24.

Razvoj Oddelka za arheologijo je bil na kratko predstavljen v več jubilejnih zbornikih Filozofske fakultete (Kastelic 1989; Kastelic, Slapšak 2000; Novaković 2009; Novaković 2019; Slapšak 2019). Zgodovino študija arheologije na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani je podrobno raziskal Predrag Novaković in jo predstavil v zborniku, ki smo ga ob osemdesetletnici študija izdali na Oddelku za arheologijo (Novaković 2004). Zato bomo v nadaljevanju zgolj povzeli bistvene podatke, brez ambicije, da bi predstavili sistematični pregled razvoja oddelka ali popoln imenik oseb, ki so na njem delovale.



Slika 1. Ekскурzija v Šempeter s profesorjem Josipom Klemencem leta 1966 (osebni arhiv: M. Guštin).

V razdobju do druge svetovne vojne je študij arheologije zaznamovala predvsem kadrovska šibkost, saj je arheološke vsebine večinoma predaval le en sam učitelj. Tako je denimo katedra za klasično arheologijo začasno zamrla že leta 1925, ko je Vojeslav Molè odšel v Krakov. Predavanja so bila obnovljena šele leta 1927, ko jih je prevzel Balduin Saria, ki je obenem predaval na katedri za antično zgodovino. Saria je v Ljubljani arheološke predmete s področja antične arheologije, zgodovine in umetnosti poučeval do leta 1941, nato pa je odšel v Gradec. V letih 1940–1942 je na arheologiji kot privatni docent predaval Rajko Ložar, ki je s predavanji iz neolitskih kultur Slovenije v kurikulum vpeljal prve vsebine o prazgodovini slovenskega ozemlja. Poleg tega je pred drugo svetovno vojno vsebine s področja paleolitika in paleoantropologije na katedri za antropologijo poučeval Božo Škerlj, leta 1941 pa je z delovanjem pričela katedra za etnologijo in etnografijo, na kateri je Niko Zupanič med drugim predaval o začetkih Slovanov, s čimer je deloma posegel na področje staroslovanske arheologije.

Sledila je nekajletna prekinitev. Najprej je ugasnil študij arheologije, po kapitulaciji Italije, v času nemške okupacije, pa so bila začasno suspendirana vsa predavanja na univerzi.

Povezave s predvojno generacijo profesorjev arheologije so bile prekinjene; z delom je nadaljeval le profesor antropologije Božo Škerlj. Paleolitske vsebine je na prirodoslovno-matematičnem oddelku Filozofske fakultete – ta se je kasneje preselil in preoblikoval v sklopu Naravoslovno-tehniške fakultete – takoj po vojni prevzel Srečko Brodar, ki je pred tem poučeval na gimnaziji. Obnova študija arheologije po koncu vojne je potekala s pomočjo učiteljev, ki so izobrazbo pridobili na drugih univerzah. V študijskem letu 1946/47 je izredni profesor postal Josip Klemenc, doktorant zagrebške Filozofske fakultete. Predaval je predmete s področja antične zgodovine in umetnosti oziroma klasične arheologije. V naslednjem študijskem letu se mu je kot izredni profesor za prazgodovinsko in staroslovansko arheologijo pridružil Josip Korošec, ki je arheologijo študiral v Beogradu in

Pragi. Leta 1949 je asistent za prazgodovino postal France Starè, prvi povojni diplomant arheologije na Univerzi v Ljubljani, ki je nekaj let zatem prejel docenturo za mlajšo prazgodovino (predzgodovino). Leta 1951 je asistent za klasično arheologijo postal Jaroslav Šašel, leta 1955 pa je ekipo dopolnila prva sodelavka, Tatjana Bregant kot asistentka za neolitsko in eneolitsko arheologijo.

Celovit študij arheologije se je dokončno uveljavil v študijskem letu 1950/51. Predmetnik je obsegal arheološke obdobje predmete, vključno s paleolitikom, etnologijo, paleoantropologijo, grščino in latinščino ter konzerviranjem in prepariranjem; slednje so izvajali učitelji iz drugih študijskih skupin in fakultet. Terenskega pouka sprva ni bilo; metodološke predmete in vsebine so v predmetnik vključevali le počasi in postopoma. Takšna zasnova študijskega programa je z manjšimi spremembami ostala v veljavi vse do devetdesetih let.

V študijskem letu 1952/1953 je bil Josip Korošec dekan Filozofske fakultete. V sklopu reorganizacije študija v letu 1959/60 se je dotedanji Arheološki seminar preimenoval v Oddelek za arheologijo. Josip Korošec je leta 1964 izdal prvo številko revije *Poročilo o raziskovanju neolita in eneolita* (kasneje *Documenta Praehistorica*), z osnovnim ciljem predstavitve izsledkov raziskav oddelka na Ljubljanskem barju. V tem času je Filozofska fakulteta, in z njo tudi Oddelek za arheologijo, pridobila nove prostore v namensko zgrajeni stavbi na Aškerčevi ulici. S temi spremembami so se materialni in organizacijski pogoji za študij sicer izboljšali, vendar je arheologija na univerzi kmalu doživela hudo kadrovsko krizo. Že leta 1961 je oddelek zapustil asistent Jaroslav Šašel, leta 1966 je nepričakovano umrl Josip Korošec, leto kasneje še Josip Klemenc (slika 1), leta 1968 pa je bil zaradi peticije študentov suspendiran France Starè (slika 2). Njihova predavanja so začasno prevzeli gostujoči predavatelji z univerze in iz Arheološkega muzeja v Zagrebu.

Položaj se je uredil šele v letu 1969/70, ko je izredni profesor za antično arheologijo in zgodovino postal Jože Kastelic (slika 3). Tatjana Bregant je bila izvoljena v naziv docentke za prazgodovinsko arheologijo predkovinskih obdobj, Stane Gabrovec pa v naziv izrednega profesorja za prazgodovinsko arheologijo kovinskih obdobj, a je s fakulteto sodeloval le pogodbeno. Arheologijo zgodnjega srednjega veka je še naprej poučeval honorarni sodelavec Zdenko Vinski iz Arheološkega muzeja v Zagrebu. Franc Osolè je ob sodelovanju asistentke Vide Pohar vodil ka-



Slika 2. France Starè v prizoru iz kratkega dokumentarnega filma *Arheološko izkopavanje pozno-prazgodovinskega terena na Vintarjevcu pri Litiji* (1951–1955, producent: Triglav film, snemalec: Milan Kumar, gradivo hrani: Slovenski filmski arhiv pri Arhivu Republike Slovenije, SI AS 1086 Zbirka filmov).

tedro za arheologijo paleolitika in mezolitika na odseku za geologijo Oddelka za montanistiko Fakultete za naravoslovje in tehnologijo (potem NTF). Poleg tega so študijski program izvajali še drugi učitelji in sodelavci: Zlata Dolinar-Osolè, Viktor Korošec, Vekoslav Kremenšek, Ferdo Gestrin in Bogo Grafenauer. Tatjana Bregant je prevzela urejanje oddelčne revije ter njen vsebinski okvir razširila na predstavitve raziskav paleolitskih, neolitskih in bakrenodobnih kultur, paleoekologije in paleoekonomije, zato je revija dobila novo ime: *Poročila o raziskovanju paleolitika, neolitika in eneolitika v Sloveniji*.

Oddelek je v tem času kot predstojnik vodil Jože Kastelic. Prizadeval si je za kadrovsko okrepitev in postopno vzgojo nove generacije učiteljev. V začetku sedemdesetih let so se tako na oddelku kot asistenti zaposlili Božidar Slapšak za klasično in rimsko arheologijo, Biba Teržan za prazgodovinsko arheologijo kovinskih obdobj in Timotej Knific za zgodnjersrednjeveško arheologijo. Zdenka Vinskega je kot pogodbeni učitelj za arheologijo zgodnjega srednjega veka zamenjal Branko Marušić iz Arheološkega muzeja v Pulju. Kastelica je deloma razbremenil Peter Petru, ki je pogodbeno predaval rimsko provincialno arheologijo, leta 1977 pa se je na oddelku zaposlil še Bojan Djurić kot asistent za klasično arheologijo. Enako kot prej so številne predmete izvajali učitelji z drugih oddelkov in fakultet ter pogodbeni sodelavci.



Slika 3. Jože Kastelic v prizoru iz kratkega dokumentarnega filma *Arheološko izkopavanje ilirske gomile v Stični* (1952, producent: Triglav film, snemalec: Milan Kumar, gradivo hrani: Slovenski filmski arhiv pri Arhivu Republike Slovenije, SI AS 1086 Zbirka filmov).

Predmetnik je bil nekoliko osvežen, povsem na novo pa je bil v tem času uveden metodološki predmet meritve.

Medtem ko so v prejšnjem razdobju sodelavci in sodelavke oddelka sodelovali pri terenskih raziskavah najdišč širom tedanje Jugoslavije, so se v sedemdesetih letih zaradi sprememb na področju financiranja raziskovalne dejavnosti usmerili predvsem v terenske raziskave slovenskih najdišč in študije tukajšnje materialne kulture, v katere so vključevali tudi študente. Stane Gabrovec je okrog sebe zbral skupino obetavnih študentov, ki je v okviru seminarskih in diplomskih del opravila temeljne tipokronološke študije materialne kulture bronaste in

železne dobe na Slovenskem. Podobno sta pri antičnem seminarju ravnala Jože Kastelic in Peter Petru.

V začetku osemdesetih let je po upokojitvi Jožeta Kastelica in smrti Petra Petruja leta 1982 delovanje oddelka prevzela nova generacija sprva še asistentov, kmalu pa že učiteljev: Božidar Slapšak, Biba Teržan, Timotej Knific in Bojan Djurić. Od starejše generacije je ostala le še profesorica Tatjana Bregant, ki pa zaradi zdravstvenih težav pedagoško ni bila polno aktivna; upokojila se je leta 1988. Deloma sta jo nadomestila novozaposlena laborantka Milena Horvat, ki je izvajala vaje iz arheološkega risanja in preparacije keramike, ter Mihael Budja,

asistent za neolitske in eneolitske študije. Kmalu so se na oddelku zaposlili še dokumentalistka Darja Grosman ter mlada raziskovalca Janka Istenič za rimsko provincialno in klasično arheologijo ter geodet Zoran Stančič, ki se je ukvarjal z uporabo geodetskih in fotogrametričnih metod v arheologiji, kasneje pa z aplikacijo geografskih informacijskih sistemov. Pridružila se jim je Barbara Toman Ravnik kot asistentka stažistka za pozno antiko. Leta 1989 je na oddelku prišel še Mitja Guštin kot docent za arheološko metodologijo.

Kadrovsko dinamiko osemdesetih let so poleg novih zaposlitev zaznamovali tudi odhodi. Leta 1987 je odšel Timotej Knific, ki je le dve leti prej pridobil docenturo za arheologijo zgodnjega srednjega veka. Zato so ta predmet v naslednjih letih pogodbeno izvajali Marijan Slabè, Andrej Pleterski in Timotej Knific, zaposlili pa so tudi novo asistentko za to področje, Ireno Mirnik Prezelj. Pogodbeno so z oddelkom sodelovali še Jože Kastelic za antično zgodovino in epigrafiko, Stane Gabrovec za prazgodovinsko arheologijo kovinskih obdobij ter Šime Batović z Univerze v Zadru za neolitik in eneolitik. Franca Osolèta je po upokojitvi za področje paleolitika nadomestila Vida Pohar na Oddelku za geologijo NTF, Zlato Dolinar-Osolè pa Marija Štefančič in Tatjana Tomazo-Ravnik, ki sta izvajali Paleoantropologijo z vajami iz osteologije. Geodet Pavel Šivic je prevzel predmet meritve, Peter Kos pa je poučeval numizmatiko. Poleg tega so v programu sodelovali še etnolog Vekoslav Kremenšek, filozof in matematik Žiga Knap ter zgodovinarji Rajko Bratož, Ferdo Gestrin, Bogo Grafenauer in Janez Peršič. Kot asistent je proseminar iz paleolitika in mezolitika nekaj let izvajal Draško Josipovič, etnologijo za arheologe pa pogodbeno Ivan Šprajc.

Kadrovska rast je povzročila precejšnjo prostorsko stisko, ki so jo začasno ublažili z najemom prostorov v meščanski vili na Bleiweisovi cesti 4, trajno rešitev pa je prinesla selitev oddelka v prostore na Zavetiški 5, kjer je pred tem deloval Mladinski dom Malči Beličeve. Pri pridobitvi in adaptaciji prostorov ter nakupu opreme je imel ključno vlogo takratni predstojnik oddelka in prodekan Filozofske fakultete Mitja Guštin.

Vse omenjene spremembe so bile povezane z vsebinsko prenovno študija in splošnim intelektualnim vrenjem na oddelku. Nova generacija učiteljev se je namreč pričela obračati proti Zahodu ter je navezala stike z ameriškimi in britanskimi arheologi. Pri tem sta ključno vlogo odi-

grala Božidar Slapšak in Bojan Djurić. Že leta 1981 je bila prav na pobudo sodelavcev Oddelka za arheologijo ustanovljena revija *Arheo*, resda glasilo Slovenskega arheološkega društva, a prvenstveno namenjena objavljanju izvirnih in prevedenih teoretskih razprav. Sledili so monografski prevodi nekaterih temeljnih teoretskih in metodoloških del. V študijskem letu 1985/86 je na oddelku kot prvi gostujoči profesor deloval Lewis Binford z Univerze Albuquerque v Arizoni, ZDA, oče t. i. nove arheologije. Naslednje gostovanje je v okviru predmeta uvod v arheologijo v študijskem letu 1988/89 izvedel John Chapman z Univerze v Newcastlu.

Ob tem se je razmahnilo tudi mednarodno raziskovalno sodelovanje. Posebej velja omeniti raziskave na otoku Hvaru, pri katerih so sodelovali Arheološki muzej Split, hrvaški Center za kulturno dediščino ter arheologi z univerz v Bradfordu, Newcastlu in Londonu. Večletni projekt je temeljil na sodobnih metodah rekonstruiranja in dokumentiranja arheoloških sledi v prostoru ter obdelave prostorskih podatkov. Te pristope je Božidar Slapšak s sodelavci hitro in uspešno vpeljal tudi v ljubljanski študijski kurikulum.

Jedro študijskega programa so še vedno ostali obdobji predmeti, ki pa so jih predavatelji mlajše generacije vsebinsko bistveno prenovili. Na prehodu v devetdeseta leta je bil preoblikovan predmet uvod v arheologijo, namesto katerega sta bila v kurikulum vpeljana predmeta arheološka metodologija in konceptni razvoj arheologije, od študijskega leta 1995/96 imenovan arheološka teorija in zgodovina. Obdobnim predmetom se je pridružila še arheologija mlajših (zgodovinskih) obdobij, ki jo je izvajal Mitja Guštin v sodelovanju z novozaposlenima asistentoma Dušanom Krambergerjem in Katarino Predovnik.

Modernizacija študija arheologije na Univerzi v Ljubljani je od konca osemdesetih let potekala z roko v roki s splošnim razvojem vede v dobi digitalizacije in tehnološkega razvoja, pa tudi v znamenju daljnosežnih družbenih in političnih sprememb, ki sta jih prinesla padec komunizma in razpad nekdanje skupne države. Oddelk se je na to odzval s prestrukturiranjem in krepitevijo metodoloških predmetov, v izvajanje katerih sta se vključili Darja Grosman in Milena Horvat, kasneje pa še asistenta Predrag Novaković in Peter Turk. Pouk arheološke metodologije je sedaj vključeval tudi obvezno štirinajstdnevno terensko prakso pod vodstvom učiteljev in učiteljic. Božidar Slapšak je s pomočjo mladih raziskovalcev in asistentov

gojil nove raziskovalne pristope, krajinske in prostorske študije, metodologijo nedestruktivnih raziskav, zajema in računalniško podprte obdelave podatkov ter uporabo geografskih informacijskih sistemov – ta področja so razvijali zlasti Predrag Novaković, Zoran Stančič in Miran Erič, kasneje tudi Dimitrij Mlekuž. S fotogrametrijo in arheološko aerofotografijo se je ukvarjala Darja Grosman, z arheološko geofiziko pa Branko Mušič.

Mihael Budja je po pridobitvi docenture v neolitske in eneolitske študije uvajal številne nove raziskovalne pristope in interpretativne koncepte ter poudarjeno razvijal sodelovanje z naravoslovnimi vedami. Poskrbel je za krepitev arheološkega naravoslovja (arheometrije, pedologije, dendrokronologije, paleobotanike idr.) v študijskem programu s predmeti, ki so jih in jih še danes izvajajo učitelji in učiteljice z naravoslovnih fakultet in drugih partnerskih institucij. Mihael Budja je prevzel tudi urejanje oddelčne revije, ki je s številko 25 dobila novo ime, *Documenta Praehistorica*, njen vsebinski okvir pa je razširil preko slovenskih meja in tradicionalnih interpretativnih gabaritov. Poleg tega je bil pobudnik in od leta 1994 organizator vsakoletnih mednarodnih znanstvenih posvetovanj, Neolitskih seminarjev (Novaković 2015, 60; Novaković 2021, 60; Budja 2023). Neolitski seminarji so Ljubljano postavili v središče neolitskih študij Evrazije, saj so se na teh znanstvenih srečanjih reflektirale in oblikovale aktualne raziskovalne paradigme. Zaradi odmevnosti in pomena obeh pobud lahko to obdobje označimo kot čas nastanka »ljubljske šole« neolitskih študij (Vitezović 2024).

Razvoj oddelka v devetdesetih letih je bil podprt s poudarjeno internacionalizacijo. Zaznamovali so ga sodelovanje v mednarodnih raziskovalnih projektih, gostovanja na tujih univerzah in tuji študentje, ki so v Ljubljano prihajali na podiplomski študij zaradi slovesa, ki ga je Oddelek za arheologijo v tem času užival kot vodilna ustanova v jugovzhodni Evropi in širše na področju prostorskih študij, uporabe geografskih informacijskih sistemov in tehnik daljinskega zaznavanja. Stiki z mednarodno, posebej britansko arheologijo ter ugled, ki so ga uživali ključni sodelavci, se je najlepše odrazil v dejstvu, da je prav Oddelek za arheologijo leta 1994 v Ljubljani organiziral ustanovni kongres Evropskega združenja arheologov.

Sodelavci oddelka, predvsem Bojan Djurić, Predrag Novaković in Darja Grosman, so uvajali sodobne pristope k

načrtovanju in izvedbi arheoloških raziskav, med drugim stratigrafska izkopavanja, terenske in strukturne preglede ter vključevanje arheološke stroke v prostorsko načrtovanje. Pionirsko delo so opravili v okviru največjega infrastrukturnega projekta v samostojni državi, projekta izgradnje slovenskih avtocest, v sklopu katerega so zasnovali metodologijo in dejavno sodelovali pri izvedbi preventivnih arheoloških raziskav (Djurić 2003; Novaković *et al.* 2007; Djurić 2019, 25–27). To je bila osnova za razvoj preventivne arheologije v Sloveniji. Ni naključje, da so bile takrat v študij arheologije vključene tudi vsebine arheološkega konservatorstva, med letoma 2001 in 2011 v sklopu arheološke metodologije, od leta 2012 v obliki predmeta arheologija za javnost in od leta 2014 tudi s predmetom upravljanje arheološke dediščine, ki ju od takrat izvajata pogodbeni sodelavki Jelka Pirkovič in Verena Vidrih Perko. Od leta 2009 se poleg doktorskega študija arheologije izvaja medoddelčni doktorski študij heritologije. Sodelavci oddelka Bojan Djurić, Jelka Pirkovič, Verena Vidrih Perko in Andrej Gaspari so bili aktivno vključeni v razvoj politike varstva kulturne dediščine in so imeli pomembne funkcije zlasti v sklopu Direktorata za kulturno dediščino na Ministrstvu za kulturo RS.

Zadnja velika prenova študija arheologije se je zgodila v sklopu bolonjske reforme leta 2009, ko je bil uveden sistem treh stopenj študija – dodiplomske, magistrske in doktorske. Bolonjska reforma je pomenila poenotenje s študijskimi sistemi drugih evropskih univerz in tako tudi umeščanje v učno mobilnost, čezmejno akademsko sodelovanje in vzajemno priznavanje študijskih kvalifikacij. Naš oddelek je to priložnost uspešno izkoristil in vzpostavil obsežno mrežo izmenjav, v katero je v okviru programov Erasmus+ in CEEPUS (Central European Exchange Program for University Studies) vključenih več kot 40 tujih univerz.

Katarina Predovnik je po odhodu Mitje Guština leta 2002 kot docentka prevzela arheologijo mlajših obdobj. Po upokojitvi Vide Pohar leta 2004 si je takratni predstojnik Mihael Budja prizadeval za prenos paleolitskih študij z naravoslovno-tehniške fakultete na naš oddelek: katedro za arheologijo paleolitika in mezolitika je takrat prevzela Simona Petru. Na katedri za arheologijo zgodnjega srednjega veka so v zadnjih desetletjih predavali Željko Tomičić z Arheološkega inštituta v Zagrebu ter Slavko Ciglencečki in Andrej Pleterski z Inštituta za arheologijo ZRC SAZU. Leta 2012 jo je prevzela Tina Milavec, tako

da so vse arheološke obdobje predmete prvič izvajali učitelji in učiteljice, zaposleni na oddelku.

Kot njen učitelj Stane Gabrovec je bila tudi Biba Teržan izvoljena za redno članico Slovenske akademije znanosti in umetnosti. Po njeni upokojitvi je katedro za arheologijo kovinskih obdobjev prevzel Matija Črešnar. V zadnjem desetletju je prišlo do več generacijskih zamenjav. Božidarja Slapšaka in Bojana Djurića sta po njuni upokojitvi zamenjala Andrej Gaspari in Katharina Zanier, predavateljici Mileno Horvat in Darjo Grosman pa Manca Vinazza in Tamara Leskovar. Leta 2024 se je upokojil še Mihael Budja, katedro za arheologijo neolitika in eneolitika pa je prevzel Dimitrij Mlekuž Vrhovnik.

Oddelek za arheologijo ima že vrsto let programsko raziskovalno skupino, ki je veliko prispevala k razvoju raziskovalnega dela na našem oddelku, tako kot številni raziskovalni projekti naših sodelavcev in sodelavk. Leta 2019 je bil ustanovljen Center za interdisciplinarne raziskave v arheologiji CIRA pod vodstvom Matije Črešnarja. Center deluje v okviru Oddelka za arheologijo, a je stičišče med različnimi disciplinami ter domačimi in tujimi institucijami, ki se ukvarjajo z raziskavami na področju arheološke in kulturne dediščine. Poleg revije *Documenta Praehistorica* oddelek izdaja knjižni zbirki *Archaeologia historica Slovenica* (od leta 1994) ter *Documenta Archaeologica* (od leta 2023).

Danes študijske programe na vseh treh stopnjah študija izvaja osem visokošolskih učiteljev in učiteljic, dve asistentki, trije učitelji z drugih oddelkov Filozofske fakultete in trije z drugih članic UL ter sedemnajst pogodbenih predavateljev. Letno izvajamo 45 predmetov. Na oddelku poleg tega deluje šest raziskovalcev, strokovna služba ter knjižnica z eno bibliotekarko.

Praznovanje stoletnice

Častitljivi stoti jubilej smo na Oddelku za arheologijo obeležili s številnimi dogodki, ki so se zvrstili skozi celotno študijsko leto 2023/24. Stoletnico smo želeli proslaviti predvsem delavno, z dejavnostmi, ki bi zaobjele ves diapazon delovanja zaposlenih na oddelku, obenem pa vanje vključiti študente in študentke ter kolege in kolegice z domačih in mednarodnih ustanov, s katerimi sodelujemo.

Predmetnik smo v jubilejnem študijskem letu obogatili s ciklom priložnostnih vabljenih predavanj. Vasiliki Anevlavi z Avstrijskega arheološkega inštituta, Anthony Baragona z Univerze za uporabne umetnosti na Dunaju, Rok Brajkovič z Geološkega zavoda Slovenije, José Manuel Costa-García z Univerze v Salamanci, Michael in Nives Doneus z Univerze na Dunaju, Krešimir Filipec z Univerze v Zagrebu, Margarita Gleba z Univerze v Padovi, Karina Grömer iz Prirodoslovnega muzeja na Dunaju, Adnan Kaljanac z Univerze v Sarajevu, Saša Kovačević z Inštituta za arheologijo v Zagrebu, Uroš Matić z Avstrijskega arheološkega inštituta, Carola Metzner-Nebelsick z Univerze Ludwiga Maximilliana v Münchnu, Louis D. Nebelsick z Univerze kardinala Stefana Wyszyńskiego v Varšavi, Caterina Previato z Univerze v Padovi, Walter Prochaska z Avstrijskega arheološkega inštituta, Claudia Theune z Univerze na Dunaju in Jayne-Leigh Thomas z Univerze Indiana v Bloomingtonu, ZDA, so izvedli 21 predavanj z različnih tematskih področij, med drugim teoretske arheologije, arheološke metodologije, arheometrije, geoarheologije, egiptologije, prazgodovinske, klasične, rimske in srednjeveške arheologije ter arheologije sodobne preteklosti. Vsa predavanja so bila odprta za javnost. Nekatera so bila izvedena hibridno in jih je bilo mogoče spremljati tudi na daljavo.

Praznovanje stoletnice študija so dejavno sooblikovali naši študentje in študentke ter Študentsko arheološko društvo. Zasnovali so priložnostni logotip, majice in puloverje ter pod vodstvom docentke Mance Vinazza in akademske kiparke Paole Korošec izdelali protokolarna darila – replike ropotuljice z Dežmanovih kolišč na Ljubljanskem barju. Vključeni so bili tudi v medfakultetni projekt *Novembra smo.*, v sklopu katerega je Oddelek za arheologijo v prostorih Akademije za likovno umetnost in oblikovanje Univerze v Ljubljani od 16. novembra do 14. decembra 2023 gostoval z vitrino meseca *Zvok davnine*, ki so jo pod mentorstvom Mance Vinazza postavili naši študentje in študentke. V sklopu istega projekta je oddelek pod vodstvom Katharine Zanier v sodelovanju z Mestnim muzejem v Roveretu 30. novembra 2023 organiziral še večer arheološkega filma z naslovom *Popotovanja skozi čas in prostor*. Na filmskem večeru sta bila v Sloveniji premierno prikazana večkrat nagrajena filma *Pozabljeni obrazi Palmire / Les visages oubliés de Palmyre* (Meyar AL-Roumi, Un film à la patte, Francija, 2020) in *Cirijakova prisega / The Oath of Cyriac* (Olivier Bourgeois, La Caixa de la Llum Produccions, Andorra, 2021).



Slika 4. Utrinek s posveta Študije keramike v Sloveniji (foto: K. Predovnik).

Promociji oddelka in študija arheologije v širši javnosti smo namenili še nekaj drugih dogodkov. Predrag Novaković je stoletno zgodovino študija in sedanjo podobo arheologije podrobneje osvetlil v pogovorni oddaji iz cikla *Ars humana* na radijskem programu ARS, ki je bila na sporedu 4. marca 2024 (Grahek, Novaković 2024). Poleg tega smo na oddelčnem Facebook profilu vse leto objavljali portrete prvih profesorjev arheologije na ljubljanski univerzi. S kratkimi zapisi smo obudili spomin na Vojeslava Molèta, Balduina Sario, Josipa Klemenca, Srečka Brodarja, Josipa Korošca in Franceta Starèta.

V znamenju stoletnice smo organizirali tri znanstvene posvete. Med 9. in 11. novembrom 2023 je potekal tradicionalni Neolitski seminar, že 26. po vrsti. Posvetovanja *Evrazijski neolitiki: kako so se kulture in družbe razvijale in zakaj je to pomembno* se je udeležilo 72 referentov iz 15 evropskih držav, Turčije, Gruzije, Rusije, ZDA in Kanade. Seminar je pospremil izid jubilejne 50. številke revije *Documenta Praehistorica*. Za oboje je zaslužen profesor Mihael Budja, ki je prav z jubilejnim študijskim letom sklenil svoje dolgoletno uspešno delovanje na Oddelku za arheologijo. Ljubljanski Neolitski seminar ter

revija med evropskimi in svetovnimi poznavalci starejše prazgodovine uživata velik ugled, zato ne preseneča, da je tudi tokratna edicija seminarja vzbudila pozitivne odzive in obenem poskrbela, da stoletnica študija arheologije v Ljubljani ni minila neopaženo s strani širše evropske arheologije (Bánffy 2024; Vitezović 2024).

8. decembra 2023 je potekal znanstveni posvet Študije keramike v Sloveniji, s katerim smo pričeli novo serijo tematskih srečanj z naslovom *Ljubljanski arheološki seminarji* (Vinazza, Mitrova 2023) (slika 4). Tokratni posvet, ki ga je organizirala Manca Vinazza, je bil namenjen predvsem domačim arheologom in je nagovoril različne vidike obravnave keramičnih artefaktov v arheologiji – od dokumentiranja in konservacije do arheometričnih analiz, eksperimentalnih študij in interpretacije. Posvet sta dopolnili dve praktični arheometrični delavnici: 15. decembra 2023 v sodelovanju z Oddelkom za geologijo Naravoslovnotehniške fakultete Univerze v Ljubljani, 21. maja 2024 pa v sodelovanju z Zavodom za gradbeništvo Slovenije.



Slika 5. Otvoritev razstave 100 let arheologije na Univerzi v Ljubljani v avli Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani (foto: K. Predovnik).

Med 17. in 20. septembrom 2024 smo v sodelovanju z glavnim organizatorjem, Avstrijskim društvom za srednjeveško in novoveško arheologijo, zavodom Kulturpark Hengist, Univerzo v Salzburgu, Univerzo v Gradcu, Univerzo na Dunaju, Inštitutom za arheologijo Češke akademije znanosti v Pragi in drugimi partnerji organizirali mednarodno znanstveno posvetovanje *Med raznolikostjo in uniformnostjo: oblikovanje identitet v (trans) regionalni perspektivi*. Posvet je potekal v kraju Lebring-St. Margarethen na avstrijskem Štajerskem, zaradi poplav, ki so srednjo Evropo prizadele le nekaj dni prej, pa je bilo srečanje izvedeno hibridno. Sodelovalo je 38 aktivnih udeležencev iz Avstrije, Češke, Hrvaške, Italije, Madžarske, Nemčije, Poljske, Romunije, Slovenije in Švice. Posvet je bil interdisciplinaren, saj so na njem prispevke predstavili arheologi, zgodovinarji in umetnostni zgodovinarji (Between 2024).

V navadi je, da ustanove svoje jubileje pospremiijo s publikacijami, ki so trajna sled in pomnik njihove zgodovine. Ker pa smo na Oddelku za arheologijo že pred dvajsetimi leti izdali jubilejni zbornik v počastitev osemdesete

obletnice študija arheologije na Univerzi v Ljubljani, v katerem je nadrobno popisana zgodovina študija in oddelka (Novaković *et al.* 2004), več krajših pregledov pa je vključenih v jubilejne zbornike Filozofske fakultete (Kastelic 1989; Kastelic, Slapšak 2000; Novaković 2009; Novaković 2019; Slapšak 2019), smo tokratni jubilej raje obeležili s publikacijo, v kateri obravnavamo nekatera pereča vprašanja sodobne arheologije. Stoletnici študija arheologije je tako posvečena tematska številka revije *Ars & Humanitas*, ki jo je uredil Predrag Novaković (2023). Tematski blok *Quo vadis, archaeologia?* obsega prispevke devetih domačih in tujih avtoric in avtorjev. Staša Babić, Katja Hrobat Virloget, Predrag Novaković, Jelka Pirkovič, Tina Milavec, Katarina Predovnik, Adnan Kaljanac, Peter Turk in Uroš Matić o sodobni arheologiji razmišljajo kot o vedi na presečišču med humanistiko, družboslovjem in naravoslovjem ter preizprašujejo njene epistemološke temelje in raziskovalne usmeritve v luči družbenih kontekstov in vrednot, ki jih arheologija sooblikuje. Gre za vselej aktualna vprašanja, na katera ni enoznačnih odgovorov. Takšna refleksija vede, njenih



Slika 6. Slavnostna akademija v Zbornični dvorani Univerze v Ljubljani (foto: V. Vodeb).

dosežkov in aktualnega stanja je še posebej dobrodošla v trenutku, ko se slovenska arheologija ob stoletnici vzpostavitve študija na domači izobraževalni ustanovi ozira na prehojeno pot ter presoja svoje sedanje mesto v globalni akademski in raziskovalni krajini.

Seveda si praznovanja visokega jubileja ni mogoče predstavljati brez svečanih protokolarnih dogodkov. Zato smo ob zaključku predavateljskega leta v avli Filozofske fakultete postavili razstavo *100 let arheologije na Univerzi v Ljubljani* (slika 5). Razstava, ki so jo pripravili Predrag Novaković, Katarina Predovnik, Katharina Zanier in Danijela Udovič, je bila na ogled od 27. maja do 6. junija 2024. Na dvanajstih plakatih smo prikazali razvoj študija arheologije od prvih predavanj v letu 1923/24 do danes. Predstavili smo nekaj starih učnih pripomočkov, staro knjižno gradivo in diplomska dela, ki jih hrani oddelčna knjižnica, ter izbor osebnih fotografij naših študentov in alumnov. Prikazani so bili tudi posnetki iz

razdobja med 1948 in 1955 produkcijske hiše Triglav film, hranjeni v Slovenskem filmskem arhivu pri Arhivu Republike Slovenije, v katerih so nastopali naši nekdanji profesorji, staroste slovenske arheologije: Srečko Brodar (v filmu *Slovensko primorje*, 1948, režiser: Metod Badjura), France Starè (v kratkem dokumentarnem filmu *Arheološko izkopavanje pozno-prazgodovinskega terena na Vintarjevcu pri Litiji*, 1951–1955) (slika 2), Jože Kastelic (*Arheološko izkopavanje ilirske gomile v Stični*, 1952) (slika 3) in Josip Klemenc (*Arheološko izkopavanje rimske nekropole v Šempetru v Savinjski dolini*, 1952). Odlomke filmov je montirala naša mlada raziskovalka Kaja Pavletič. Prav tako smo predvajali arhivske posnetke arhiva RTV Slovenija, na katerih so dokumentirani nekateri nekdanji in sedanji učitelji ter zunanji sodelavci oddelka za arheologijo. Posnetke v arhivu RTV je zbrala naša alumna Maja Bahar, gradivo sta pripravila Rok Omahen in Petra Iskra, Simon Fugina pa ga je montiral.

Plakate smo nato razstavili še v atriju Mestnega muzeja v Ljubljani v sklopu rednega letnega srečanja Slovenskega arheološkega društva 11. in 12. junija 2024, del eksponatov pa v sklopu *Vitrine meseca*, ki je v oddelčni knjižnici na ogled do konca leta 2024.

Vrhunec praznovanja je bila slavnostna akademija 30. maja 2024 v Zbornični dvorani Univerze v Ljubljani (slika 6), na kateri so zbrane nagovorili prorektor Univerze v Ljubljani Anton Ramšak, dekanja Filozofske fakultete Mojca Schlamberger Brezar in predstojnica Oddelka za arheologijo Katharina Zanier. Slavnostna govorca sta bila upokojeni profesor rimske arheologije Božidar Slapšak, ki je bil slavnostni govorec tudi ob našem osemdesetletnem jubileju (Slapšak 2005), in alumen Oddelka za arheologijo Marko Mele, sedanji znanstveni vodja avstrijskega univerzalnega muzeja Joanneum v Gradcu. Oba govorca sta prispevala hudomušen in priložnosti primerno nekoliko nostalgичen ter zelo oseben pogled na oddelek in čas, ki sta ga – eden kot učitelj, drugi kot študent – preživela na njem. Za kulturni program je poskrbela vokalna skupina BeJazzy z umetniško vodjo Ksenjo Pirc, dogodek pa je povezovala Melita Kontrec. Sledila je svečana pogostitev, ki je ponudila priložnost za prijetno druženje in obujanje spominov nekdanjih in sedanjih študentov ter nekdanjih in sedanjih učiteljev Oddelka za arheologijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani.

Sklepna misel

Slovenska arheologija je ob stotem jubileju uvedbe študija arheologije na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani dosegla zrelo modrost in samozavest, ki pripadata stoletniku. Čeprav se je že pred skoraj dvema desetletjema študij arheologije vzpostavil tudi na Fakulteti za humanistične študije Univerze na Primorskem, doktorski študij iz arheologije pa ponuja še podiplomska šola Znanstveno-raziskovalnega centra Slovenske akademije znanosti in umetnosti, Oddelek za arheologijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani ostaja osrednja in vodilna izobraževalna ustanova za področje arheologije na Slovenskem. Verjamemo, da bodo prihodnja leta za slovensko arheologijo ob vseh družbenih in tehnoloških spremembah, ki so v teku, prelomna, a nadajamo se, da tudi plodna in uspešna. Pri tem bo ključno vlogo še naprej igral Oddelek za arheologijo s svojimi študijskimi programi in raziskovalno dejavnostjo. *Ad multos annos!*

Literatura

- BÁNFFY, E. 2024, The 26th Ljubljana Neolithic Seminar and on celebrating the 100th anniversary of the Study of Archaeology at the Faculty of Arts of the University of Ljubljana. – *The European Archaeologist* 79, 98–99.
- BAŠ, F. 1955, Organizacija spomeniškega varstva v slovenski preteklosti. – *Varstvo spomenikov* 5, 13–37.
- Between 2024: *Between Diversity and Uniformity: Identity Formation from a (Trans-)regional Perspective. International Conference of the Austrian Society for Medieval and Modern Archaeology, September, 17th–20th, 2024, Lebring-St. Margarethen (Styria/Austria)*. – Wien, Österreichische Gesellschaft für Mittelalter- und Neuzeitarchäologie.
- BUDJA, M. 2023, 50th Documenta Praehistorica: a few notes. – *Documenta Praehistorica* 50, 3.
- DJURIĆ, B. 2003, Terra Gentis Humanae Memoria. Varovanje arheološke dediščine in projekt izgradnje avtocest. – V: Prešeren, D. (ur.), *Zemlja pod vašimi nogami: arheologija na avtocestah Slovenije. Vodnik po najdiščih*. – Ljubljana, Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, 7–24.
- DJURIĆ, B. 2019, Kako misliti o arheologiji. – V: Djurić, B., B. Teržan (ur.), *Arheološka dediščina Slovenije od osamosvojitve: varovanje in prezentacija*. – Razprave. Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Razred za zgodovinske in družbene vede 38. – Ljubljana, Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 15–34.
- GRAHEK, S., P. NOVAKOVIĆ 2004, *Dr. Predrag Novaković ob 100-letnici arheologije na Univerzi v Ljubljani: »Danes je arheologija najbolj interdisciplinarna veda znotraj humanistike«* (Ars humana). – Ljubljana, Radiotelevizija Slovenija javni zavod.
- FRODL, W. 1988, *Idee und Verwirklichung: Das Werden der staatlichen Denkmalpflege in Österreich*. – Wien, Böhlau.
- KASTELIC, J. 1989, Oddelek za arheologijo. – V: Melik, V., *Zbornik Filozofske fakultete v Ljubljani: 1919–1989*. – Ljubljana, Filozofska fakulteta, 97–106.
- KASTELIC, J., B. SLAPŠAK 2000, Oddelek za arheologijo. – V: Šumi, J. (ur.), *Zbornik: 1919–1999*. – Ljubljana, Filozofska fakulteta, 145–150.

- LAZAR, T., J. KOTAR, G. OITZL (ur.) 2021, *Narodni muzej Slovenije – 200 let.* – Ljubljana, Narodni muzej Slovenije.
- NEČAK, D. 2019, Od začetkov do ustanovitve »Almae matris Labacensis« in z njo Filozofske fakultete: Kraj in čas nastankov visokošolskega študija (humanistike) v Evropi in doma. – V: Nečak, D., T. Smolej, K. Ajlec, P. Mikša, B. Šatej, *Zgodovina Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani.* – Ljubljana, Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, 9–30.
- NOVAKOVIĆ, P. 2004, Zgodovina arheologije na Univerzi v Ljubljani. – V: Novaković, P., M. Lovenjak, M. Budja, *Osemdeset let študija arheologije na Univerzi v Ljubljani.* – Ljubljana, Filozofska fakulteta, Oddelek za arheologijo, 11–118.
- NOVAKOVIĆ, P. 2009, Oddelek za arheologijo. – V: Bucik, V., A. Černe, M. Germ, Martin (ur.), *Zbornik Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani 1919–2009.* – Ljubljana, Filozofska fakulteta, 44–61.
- NOVAKOVIĆ, P. 2015, *Historija arheologije u novim zemljama Jugoistočne Evrope.* – Sarajevo, Univerzitet u Sarajevu.
- NOVAKOVIĆ, P. 2019, Oddelek za arheologijo. – V: Pompe, G. (ur.), *Slavnostni zbornik ob 100-letnici Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani.* – Ljubljana, Filozofska fakulteta, 26–29.
- NOVAKOVIĆ, P. 2021, *The History of Archaeology in the Western Balkans.* – Ljubljana, Faculty of Arts [etc.]. <https://doi.org/10.4312/9789610605393>.
- NOVAKOVIĆ, P. (ur.) 2023, *Quo vadis, archaeologia?.* – Ars & humanitas: revija za umetnost in humanistiko 17/2. <https://doi.org/10.4312/ars.17.2>.
- NOVAKOVIĆ, P., D. GROSMAN, R. MASARYK, M. NOVŠAK 2007, *Minimalni standardi arheološke terenske dokumentacije: Pregled stanja in predlogi standardov* (Neobjavljena študija po naročilu Ministrstva za kulturo Republike Slovenije). – Ljubljana.
- NOVAKOVIĆ, P., M. LOVENJAK, M. BUDJA 2004, *Osemdeset let študija arheologije na Univerzi v Ljubljani.* – Ljubljana, Filozofska fakulteta, Oddelek za arheologijo.
- SLAPŠAK, B. 2005, Slavnostni govor ob osemdesetletnici študija arheologije na ljubljanski univerzi. – *Arheo* 23, 95–97.
- SLAPŠAK, B. 2019, Mojih arheoloških petdeset let na Filozofski fakulteti. – V: Pompe, G. (ur.), *Slavnostni zbornik ob 100-letnici Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani.* – Ljubljana, Filozofska fakulteta, 140–142.
- TERŽAN, B. 2019, Za uvod – kratek oris pretekle spomeniškovarstvene službe na Slovenskem. – V: Djurić B., B. Teržan (ur.), *Arheološka dediščina Slovenije od osamosvojitve: varovanje in prezentacija. Posvet ob evropskem letu kulturne dediščine 2018, Slovenska akademija znanosti in umetnosti, I. razred in Slovensko arheološko društvo, 22. november 2018, Ljubljana.* – Ljubljana, Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 9–14.
- VINAZZA, M., D. MITROVA (ur.) 2023, *Študije keramike v Sloveniji: 1. Ljubljanski arheološki seminar, Ljubljana, 8. december 2023.* – Ljubljana, Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, Oddelek za arheologijo.
- VITEZOVIĆ, S. 2024, Sixty Years of the “Ljubljana School” of Neolithic Studies: 26th Neolithic Seminar – Eurasian Neolithics: How Cultures and Societies Evolve and Why It Matters (9th–11th November 2023) and the 50th Volume of Documenta Praehistorica, Department of Archaeology, Faculty of Arts, University of Ljubljana. – *Journal of the Serbian Archaeological Society* 40, 375–378.